

Проповідуй Слово

*Проповідь – це слово про Слово,
а проповідник – хто відкриває людям Слово через слово.*

Павло, досвідчений служитель і проповідник, апостол Ісуса Христа, дає настанову молодому Тимофію проповідувати «слово» (2Т. 4:2). Про що тут говорить апостол Павло? В переважній більшості перекладів «слово», грецькою «логос», написане з маленької літери і вказує на проповідь. В контексті Листів Тимофію таке значення «слова» відповідає розумінню цього вірша граматично. Адже повеління апостола своєму сину у вірі проповідувати чи навчати повторюється декілька разів (1Т. 1:3; 4:11, 13-16; 5:7; 6:17; 2Т. 2:2,14; 4:2,5).

Однак, давайте уявимо апостола Павла, який знає про скоре закінчення свого життя і перед відходом хоче передати Тимофію саме важливе, чому він присвятив своє життя. Повеління «проповідуй слово» в устах апостола було закликком проповідувати, чи він звертає увагу свого співробітника на значно більше? Тимофій - близька апостолу людина, хто провів багато часу з ним і добре його розумів, названий «сином у вірі» (1Т. 1:2; 2Т. 1:2). Доволі важливий факт, що словниковий запас в Листах Тимофію відрізняється від Листів до церков. Є багато грецьких слів, які зустрічаються тільки у зверненні до Тимофія, а в 1Т. 2:12 ми маємо унікальне слово, вжите один раз – «αυ(th)εντεο». Це можна пояснити тим, що у Павла і Тимофія були тісні стосунки і вони спілкувалися між собою мовою багатого і витонченою, вкладаючи глибокий зміст у слова. Тому вираз «проповідуй слово» краще сприймати, і скорі це так і є, не тільки як заклик до проповіді, а як повеління «проповідуй Слово», тобто проповідуй Ісуса Христа. І попереднє речення, вказуючи

*Роман Капран, бакалавр теології (Одеська богословська семінарія),
Магістр теології (семінарія в США). Голова Об'єднання Українських
Баптистських Церков у США (США).*

на Ісуса Христа, логічно продовжується в повелінні: «Отже, я свідкую тобі перед Богом і Христом Ісусом, що Він має судити живих і мертвих за Свого приходу та за Свого Царства. Проповідай Слово...» (2Т. 4:1-2)

В цьому есе я хочу розглянути проповідь в двох аспектах: як виголошувати слова і як донести Слово, нашого Господа Ісуса Христа, через проповідь. В загальному мій досвід проповідувати сягає 40 років і за цей час мав можливість відпрацювати принципи, які ляжуть в основу цього есе. Сподіваються, вони будуть корисним матеріалом для тих, кого Бог покликав проповідувати. В межах есе це буде скорочений виклад пунктів, які я сформував для себе ще під час навчання в семінарії і викладав їх декілька разів в курсі гомілетики. Ось вони: один Ісус Христос, один текст і одна думка.

Один Ісус Христос

♦ На перший погляд проповідувати не так і складно, якщо є відповідна підготовка і дар говорити. Але в дійсності проповідувати Ісуса Христа чи говорити від Його імені є найскладнішою справою. Він є самою видатною, величною, дивовижною і разом з тим загадковою Особою: в Ньому поєднується єство Бога і людини; Невидимий Творець, Який прийняв форму видимого творіння; Бласловляючий, Хто поніс прокляття. Це на стільки великий привілей, на скільки величезна відповідальність говорити про Нього правильно і не спотворюючи. Тому той, хто проповідує Ісуса Христа, одного разу має дати Йому звіт за все, що говорив про Нього. Також виголошувати від Його імені може тільки той, хто має безпосередній поклик від Нього на цю справу. Всі пророки і апостоли отримали прямий поклик від Бога говорити від Його імені і багато з них, навіть перед загрозою смерті, не відмовились виконувати це повеління. Такі ж вимоги і сьогодні, проповідувати Ісуса Христа – це не хобі чи робота за зарплату, а поклик Божий.

Виникає логічне питання: а взагалі чи здатна людина говорити про Ісуса Христа щось правильне? Відповідь: так. Ісус є реальною Особою і з Ним кожен має можливість спілкуватися. Тому для проповідника важливо мати і покликання, і особисте спілкування з Ним. Це дві невід'ємні частини одного цілого. Поділюсь з власного досвіду. Одного разу я почав аналізувати свої проповіді і зробив несподіване відкриття для себе. Хоча в основі моїх проповідей більшу частину складали тексти з Нового Завіту, однак я не так багато зосереджував увагу на особі самого Ісуса Христа. Під час проповіді я згадував Його ім'я, цитував Його слова і переказував історії про Нього, але я часто представляв Його опосередковано, як третю особу. Так, Він був об'єктом, темою і героєм моїх проповідей, але я розповідав про Нього як сторонній споглядач. Цей аналіз

спонукав мене до певних змін і перегляду мого християнського життя. Розповідати історії про Ісуса Христа і ділитись власним досвідом спілкування з Ним суттєво відрізняються. Для прикладу, розповідь чоловіка про свою дружину і дітей наповнена емоціями і переживаннями сімейного життя, а розмова з друзями про політику схожа на констатацію фактів, почутих від когось. Рівень особистого пізнання Ісуса проповідником відіграє дуже важливу роль в його проповіді, тому йому необхідно розвивали як власні стосунки з Ісусом, так і всіляко сприяти до встановлення тісних зв'язків з Ним слухачами. Щоденна практика слідування за Ісусом, молитовні спілкування з Ним та особистий досвід споглядання Його в житті роблять проповідь сильним свідомством для слухачів.

Наступне питання відноситься до самої проповіді та її тематики. Проповіді про поганий характер, правильну християнську музику, покарання за непослух, заздрість, поведження в церкві, християнський одяг, носіння сережок не є рідкими. Хоча список подібних тем є різноманітний, але їх можна об'єднати в одну характерну категорію – це моральні повчання. Звісно, в Біблії є великий пласт матеріалу про мораль, багато прикладів як про добрих, так і про злих людей, навчаючих що погано і що правильно. Основною ідеєю моральних проповідей є повчання людей принципів християнської моралі, що саме-собі є добре. Але акцент на мораль, бичування пороків, вказування на недоліки чи розкриття гріхів відводить слухачів від головного – вони не бачать стандарт моралі, самого Ісуса Христа. Коли через проповідь перед слухачами повстає Ісус Христос як зразок справедливості, вірності, співчуття і сміливості, мораль набував іншого змісту. Критика недоліків потрібна, але без достойного прикладу, яким є Ісус, вона стає деструктивною. Збудовуючою і конструктивною мораль може бути тоді, коли вона сфокусована тільки на Ісусі Христі.

Наступний аспект торкається доктринальних проповідей. Навчання біблійних доктрин є нормальною практикою для проповідника/пастора. Церква має знати основи християнської віри. Але якщо в проповіді освілюється суто доктринальна частина спасіння: оправдання, вибрання, викуплення, передбачення, чи воля вибору, і на цьому робиться простійний наголос, виникає небезпека ухилення в легалізм. Чимало проповідників/пасторів вбачають основною метою проповіді навчання членів церкви християнським доктринам, бо вони вірять, що навчання правильним доктринам відповідно веде людей до правильної віри.

Дозволю привести не богословську притчу для ілюстрації. Уявім ситуацію, коли зустрілись два товариша і один з них каже, що він хоче одружитись і шукає дівчину певного росту, кольору волосся, струнку і яка гарно співає. Товариш відповідає, що потрібно шукати дівчину не

по принципу перерахованих характеристик, а особу, яку він буде любити і яка відповість взаємністю, з якою буде разом жити і виховувати дітей і яка буде розділяти з ним однакові сімейні цінності. Тобто для цього хлопця важливими були певні характеристики дівчини, а не особа. Так, доктрини важливі, але саме-по-собі їх знання без особистого пізнання Ісуса і спілкування з Ним не мають сенсу.

Ісус Христос – реальна Особа, Яка любить, спасає, оправдує і звільняє людину. Він велику частину Своєї науки виклав під час зустрічей та розмов за столом з однією людиною чи у вузькому колі, а деколи в суперечці з опонентами. Його улюбленим методом викладу були притчі, короткі і прості розповіді з повсякденного життя, і Він уникав складних з багатьма пунктами монологів. Беручи приклад від Учителя, апостоли та їхні учні науку Ісуса Христа передали у формі розповіді. Євангелії та Книга Дії Апостолів – це розповідь. Два століття пізніше, коли церква наповнилась переважно людьми, які були носіями грецької культури, науку Ісуса Христа почали систематизувати в концептуальні ідеї, метафізичні догми і теологічні доктрини. Сьогодні це можна побачити на сторінках теологічних книг, які мають схожу класифікацію у побудові, де доктрина про Бога Батька, доктрина про Ісуса Христа, доктрина про Духа Святого, та інші згруповані в окремі розділи. Біблійна розповідь трансформувалась в доктринальні розділи.

В проповіді необхідно показати Ісуса діючого: оправдуючого, вибираючого, співчуваючого, прощаючого, зцілюючого, вмираючого, воскреслого, реального, з Яким кожен може спілкуватися. Проповідь має спонукати до віри в Ісуса Христа як спілкування з реальною Особою. А виклад певних доктрин має висвітлювати стежку, яка веде людину до реального, не історичного чи догматичного, Ісуса.

Приклади моральних і доктринальних проповідей зустрічаються частіше, хоча до цього переліку можна додати також тематичні проповіді. Тематичними вони називаються тому, що вибираються біблійні тексти на певну тему і на їх основі будується проповідь. А тематика таких проповідей є різноманітна, наприклад: піст, молитва, зростання, падіння, лідерство, цінності, бачення, збагачення, бідність та інші. Будь-яка тематична проповідь має вказувати на Ісус Христа, а не бути промовою на будь-яку тему. Якщо тема про молитву, то вказати як людина може спілкуватися з Ісусом через молитву. Про гроші – як можна служити Господу своїми коштами. Про зростання – як зростати в Ісусі Христі. Вище зазначалось, коли в проповіді, морально-повчальній, доктринальній чи тематичній, на першому плані не стоїть Ісус Христос, чи слухач не підводиться до Нього, проповідник в «десятку не попав», від схибив чи промахнувся. Тут я хочу пояснити, в чому полягає «поцілити в десятку». Перше, на що необхідно звернути особливу увагу, це слова Самого Ісуса

Христа: «Я – дорога, і правда, і життя. До Отця не приходять ніхто, якщо не через Мене» (Ів 14:6). Ісус проголосив, що Він є дорогою, правдою/істиною і життям. Тобто дорога, істина і життя – це Хто, а не що. Все, про що говориться в Біблії, вказує на Ісуса Христа. Всі шляхи/дороги до досконалості у вірі чи духовних вершин не можливі без Ісуса, бо Він Сам є дорогою. Людина, яка слідує за Ним, іде по вірному шляху. Істина – це не особливе розуміння таємниць, духовне знання чогось, набута мудрість чи досвід, а Сам Ісус. Той, хто зустрівся з Ним, пізнав істину. Будь-яка форма життя була створена Ісусом і Він підтримує і забезпечує життя. Хто спілкується з Ісусом – має життя. В Старому Завіті на Ісуса Христа вказують різні образи – це мудрість, світло, жертва, храм, субота, постанови, ідентифіковані як «що». А в Новому Завіті Він являє Себе як «Хто», Особа, з якою кожен може мати спілкування.

Наступне, що важливо знати і використовувати, відноситься до основної теми апостола Павла, а саме про смерть та воскресіння Ісуса Христа. Читаючи його Послання можна прослідкувати, що всі питання чи проблеми, на які апостол дає відповіді, він розглядає через призму смерті та воскресіння Ісуса Христа. Гріх Адама спричинив смерть його і всіх нащадків, а також розділив людину з Богом. Гріх є причиною багатьох негараздів у житті людей і веде до смерті. Смерть є наслідком гріха і тому через Свою смерть Ісус вирішив проблему гріха раз і назавжди для всіх людей. А через Своє воскресіння Ісус повернув все втрачене Адамом назад для людей. Смерть і воскресіння апостол Павло розглядає з декількох перспектив: здійснений Ісусом акт в минулому як виконання пророцтв, в застосуванні до людей як стан гріха-смерті та зміненого життя-воскресіння сьогодні та майбутнього, яке очікує на людей. Також апостол пояснює смерть як осудження і воскресіння як оправдання в юридичній площині Закону. Ключову роль Ісуса Христа у смерті та воскресінні, як кульмінації плану спасіння, Павло завжди використовує у своїх проповідях в Книзі Дії Апостолів та Посланнях. Тому одне з основних завдань проповідника полягає в тому, щоб показати чи відкрити Ісуса Христа розп'ятого та воскреслого в кожній Книзі Біблії як головну тему та головного Героя.

Підсумовуючи, повторюсь, що в проповідь необхідно концентрувати весь фокус на Ісусі Христі. Інші біблійні теми мають бути на другому плані, помагаючи краще пізнати, приблизитись, спілкуватись чи поклонятись Ісусу, Якому належить перший план.

ОДИН ТЕКСТ

◆ Ми віримо і визнаємо Біблію словом Божим, тому проповідь ґрунтується на тексті з Біблії, як найвищому авторитеті. Відмінністю проповіді від промови чи лекції є її основа – це біблійний текст. Тут я бажаю

поговорити про біблійний текст для використання в проповіді. В цьому є необхідність, бо на жаль не всі проповідники правильно використовують біблійний текст. Думаю, що читач був свідком, коли проповідник прочитував вірш з Біблії, а потім говорив на вільні теми зовсім не торкаючись тексту, який був прочитаний. Є випадки, коли проповідник більшу частину своєї проповіді проговорив, не прочитавши біблійного тексту, а згодом прочитав, бо потрібно щось прочитати. Перший і другий приклади вказують, що така людина не готувалась до проповіді.

Для вибору біблійного тексту потрібно приділити особливу увагу, бо він є основою проповіді, як зазначено вище. Необхідно вибрати саме текст, а не слово чи вираз. Проповідник, використовуючи одне слово чи окремих вираз із вірша, має розуміти слабкість такого підходу. Дехто будує проповідь на слові, порівнюючи кількість його вживання в різних віршах в певній Книзі/Листі, або в Біблії. Також використовують словникові значення для тлумачення слова. В такому разі, коли проповідник бере слово з однієї версії перекладу, може виникнути не співпадіння з іншою версією перекладу. Не варто це робити і ще по тій причині, що в перекладі на мову читача це слово може не відповідати слову в єврейському чи грецькому тексті. Часто перекладачі вживають синоніми або вибирають одне із словникових значень. На мові оригіналу слово може мати декілька значень, а в перекладах вживаються різні слова в залежності від контексту. Добрим прикладом є Лист Якова 3:6, де в українському тексті є «світ (гр. κόσμος – космос) неправди», а в Синодальному перекладі – «украшение (гр. κόσμος) неправды». Чому є розбіжність? Грецьке слово «космос» має ці два значення: світ і краса. Доречі, слово «косметика» походить від гр. «космос». В більшості випадків у Новому Завіті гр. «космос» перекладене як «світ», що відображає український переклад, а в Синодальному перекладі віддали перевагу значенню «краса». Також потрібно вважати на той факт, що певне слово може мати різне положення в реченні. Іменник може бути підмитому (головним) чи додатком (не головним) в реченні, а дієслово може мати різні форми часу (теперішній, минулий, майбутній), способу (дійсний, умовний, наказовий, інфінітив), стану (активний, медіальний/середній, пасивний).

Наступний аргумент є ще одним вказівником не на користь побудови проповіді на слові. Людина висловлює думку реченнями, а не окремими словами, тому проповіднику необхідно передати думку богонадхненого автора, а не зосереджуватися на окремих словах. Це саме відноситься до виразу, фрази чи словосполучення. Біблійні автори, як і всі інші, писали книги, листи та пісні, викладаючи свої думки реченнями. Тому для проповідника важливо передати думку автора, а не виривали слова чи вирази з контексту. Це схоже, як би журналіст брав

інтерв'ю для своєї телекомпанії і для цього протягом 5-ти хвилин задав питання не для того, щоб взнати думку людини, а витягував у неї певні речення, які згодом будуть скомбіновані в нарізку на 45 секунд з визначеною наперед тематикою, вигідною для телекомпанії. Так і проповідник, зосередившись на слові, не викладає думку автора, записану в тексті, а інтерпретує автора чи використане ним слово з притаманним теологічним відтінком. Іноді виникає необхідність в поясненні слова чи виразу, але це краще робити для пояснення тесту.

Для ілюстрації можна привести приклад на основі Євангелії від Матвія 16:13-20. Вірш 18 в цьому тексті часто розглядають окремо, а подекуди на окремі слова у вірші виголошують проповідь. В Новому Завіті в цих віршах Ісус вперше згадує про «церкву», і також варте уваги особливе звернення Господа до Симон, кому Він дав прозвісько «камінь», яке стало його другим ім'ям: «Ти – Петро...». Якщо вирвати цей вірш з контексту розмови Ісуса з учнями, а потім і з Симоном, ми втратимо суть слів Ісуса Христа і думку євангеліста Матвія, пропустивши гру слів і виразів: «Ти – Христос, Син Божий» і «ти – Симон, син Йони», грецькі слова «петрос» і «петра», «церква» і «ворота аду» у 18 вірші. Грецьке слово «петрос» (камінь, скала), яке дуже часто вказує на ім'я «Петро», необхідно розглядати спільно з словом «петра» (скала, кам'яна глиба чи кам'яна основа), а слово «церква» є протиставленням «воротам аду». Мені довелося чути гарні за змістом проповіді на вірш 18, але відірваність від контексту обмежували їх об'єктивність.

Тому проповіднику, щоб донести правильно біблійну ідею тексту, слід працювати над текстом на декількох рівнях, від більшого до меншого: спочатку вивчати весь текст Книги чи Послання; потім працювати над вивченням змісту, основних розділів, Книги чи Послання; а після цього працювати над вивченням менших частин, які використовує автор безпосередньо в описі Книги чи Послання. Розуміючи велику картину, проповідник уникне помилки, передаючи слухачам свої ідеї чи переказуючи думки інших, але на основі біблійного тексту пояснити те, що Господь хоче донести людям в наш час.

Один текст – це завершена думка біблійного автора, опрацювавши який, проповідник передає слухачам слова Божі.

Одна думка

◆ Одне з найскладніших викликів для людини, яка виголошує публічну промову, є виклад думки. Це стосується проповіді також. Гомілетика, наука про виголошення проповіді, і риторика, наука про виголошення промови, дуже схожі в багатьох випадках. Виклад думки об'єднує їх обох в цій частині, бо проповідник і оратор/промовець виконують одна-

кову роль – виголошують промову перед аудиторією. Протягом багатьох століть риторика вважалась однією з основних дисциплін освіти в силу того, що публічний виступ був основним засобом донесення своєї думки до слухачів. Зараз, з появою різних технологічних засобів, можливості донесення думки розширились, але риторика, вміння виголошення думки, залишається незмінною формою комунікації.

Є певні правила, які має знати проповідник, для досягнення кращого результату в проповіді. Як зазначалось вище, гомілетіку і риторику об'єднує чимало спільних чинників, але є і відмінності. Для оратора головним інструментом є його вміння чи талант будувати і виголошувати промову. В проповідника, в додаток до ораторських здібностей, додається ще один дуже важливий фактор – співпраця з Духом Святим. Проголошувати слово Боже – це не говорити від себе, чи доносити власні думки чи ідеї, а говорити під керівництвом Духа Святого і у співпраці з Ним про Ісуса Христа. Тому важливою вимогою для проповідника є відповідний духовний і розумовий/інтелектуальний стан. В Книзі Дії Апостолів є яскраві приклади проповідей, де видно співпрацю людини і Духа Святого. У великій мірі результат проповіді залежить саме від співпраці проповідника з Духом Святим. Він, неосяжний Бог, вживаючи обмежену людину для проголошення Ісуса Христа іншим людям, використовує ті методи, завдяки яким інформація сприймається як найкраще. Одна думка в промові є тою формою донесення інформації, яка легко засвоюється слухачем. Коли під час проповіді в 20-30 хвилин, проповідник не тримається однієї думки, а «вигрузив» приклади чи факти не пов'язані між собою, слухач втрачає увагу і вірогідність, що він запам'ятає щось, знижується кардинально.

Як триматися однієї думки? Цьому можуть допомогти наступні речі як: обрання теми і послідовності у викладі думок/пунктів. Тут проповідь можна порівняти з людиною, яка рухається на авто по певному маршруту. Тема є маршрутом, який вказує напрямок руху від пункту А до пункту Б, а виклад думки є засобом пересування (авто), завдяки якому звершується рух. Як без маршруту водій буде їздити навмання, так і без назви теми промовець буде говорити «про все і ні про що».

Якщо промовець не може назвати чи конкретизувати тему промови чи проповіді стисло, він буде стріляти в «молоко». Насамперед необхідно чітко окреслити тему проповіді. Влучна і коротка назва теми потребує певних зусиль і часу, а також творчого підходу. Тема помагає зосередитись як самому проповіднику в підготовці та проголошенні, так і його слухачам у сприйнятті проповіді. Деякі проповідники звикли говорити без озвучення теми і не вбачають в цьому необхідності. Вони так роблять, бо на початку служіння ніхто не пояснив їм про назву теми,

або вони слухали проповідників, які не оголошували тему. Коли проповідник визначився з назвою теми, він починає працювати над побудовою самої проповіді в певній послідовності, щоб пояснити чи розкрити тему. Це круговий процес, де розкриття теми допомагає спрямувати думки в пункти, а пункти необхідно формувати таким чином, щоб пояснити тему.

В послідовності викладу думки варто керуватися «принципами слухача», а не «принципами промовця». Що я маю на увазі, коли говорю про «принцип слухача і промовця»? «Принцип промовця» фокусується на людині яка говорить і тому, що говорити і як говорити. Натомість, «принцип слухача» сконцентрований на людині яка слухає, як вона слухає і що сприяє для кращого засвоєння інформації. Це різні підходи до проголошення промови/проповіді.

Тут я хочу дати пораду, яка допоможе в побудові проповіді з урахуванням «принципу слухача». Для кращого сприйняття проповідь має бути «легкою», тобто не потрібно робити багато пунктів і підпунктів. Якщо проповідник зможе зробити виклад зрозумілим для малих дітей і людей похилого віку, він досягнув максимальної кількості слухачів. Деякі проповіді на стільки складні, що їх можуть почути тільки ті, хто має вищу освіту.

Притчі Ісуса в цьому сенсі є добрим прикладом як говорити до різноманітної аудиторії. Його притчі залюбки слухали діти, підлітки, люди середнього і старшого віку. Вони були зрозумілими простим людям, а високоосвічені слухачі знаходили в них глибокий зміст. Ісус за допомогою невеликої кількості коротких притч виклав вчення про Бога Батька, Царство Боже, прощення, молитву, слово Боже на доступному рівні широкому загалу слухачів. Унікальність та універсальність притч в простоті і вони легко запам'ятовуються. Притчі Ісуса – це розповіді, тематика яких взята з життя чи повсякденного побуту, знайомого всім слухачам. Побудова розповіді є двох-трьох складовою, чи з двома-трьома героями. Візьмемо притчу про сіяча: є дві групи ґрунтів, неплідна і плідна, які поділяються на три частини. В першій частині маємо три зерна, які не принесли плід, а в другій частині три зерна, які принесли плід. В інших притчах можна прослідкувати ту саму структурну форму. Ісус розповідав притчі виходячи з «принципу слухача» – вони були простими і зрозумілими для всіх вікових категорій і люди могли пам'ятати їх все життя без особливих засобів запису.

Одна думка допомагає проповіднику будувати і виголошувати проповідь таким чином, щоб вона була легкою для сприйняття слухачами.

Сподіваюсь, що матеріал в цьому есе послужить проповідникам краще виголошувати слово про Слово.